

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1455>

Geliş Tarihi: 31.10.2018

Kabul Tarihi: 24.12.2018

KADININ TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ AÇISINDAN KADIN EMEĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hatice ÖZER¹

Özet

Türkiye’de toplumsal cinsiyete dayalı farklılıkların kadının emeğini etkilediği gözlenmektedir. Bu durum, kadınların kamusal alanda çalışma hayatında ve özel alanda ev-içi rollerinde karşılaştığı sorunlar ve engeller biçiminde ortaya çıkmaktadır. Geleneksel anlamda kadın emeği kamusal alanda bir dönüşüm geçirmekte midir? Bu dönüşümünün bu alandaki yansımaları nelerdir? Bu amaçlar bağlamında araştırma kapsamına, Uşak ilinde katmer ve bükmecilik iş kolunda çalışan kadınlar alınmıştır. Katmer ve bükmecilik hem geleneksel anlamda kadının ev içi rollerinin bir devamı olarak görülmekte hem de bir iş kolu anlamında kadın emeğinin kamusal alandaki bir temsil tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın emeği konusu, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirilmelidir. Dolayısıyla bu çalışmada, geleneksel kadın emeğinin çalışma hayatında üretim ve yeniden üretim süreçlerinde nasıl kullanıldığı ve kadının ev eksenli üretim sürecinin bir devamı niteliğinde olan katmer ve bükmeciler iş kolundaki bazı dinamiklerin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda niteliksel bir alan çalışması yapılmıştır. Belirlenen katmer- bükme evi/salonlarında farklı statülerde çalışan kadınlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Toplumsal cinsiyet, Toplumsal cinsiyet rolleri, Kadın emeği.

---

¹Dr. Öğretim Üyesi, Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Woman's Gender Roles and Evaluation of Women's Labor in The Terms of Gender Roles

Abstract

Gender based differences are observed to affect the labor of women in Turkey. This emerges in the form of problems and obstacles faced by women in working life in the public sphere and in the private sphere in house roles. Does traditional labor undergo a transformation in the public sphere? What are the implications of transformation in this area? In this context, this line of business in Uşak is included in the scope of the research. This line of work is seen both as a continuation of the domestic roles of women in the traditional sense and also as a mode of representation of women's labor in the public sphere. The issue of women's labor should be considered in the context of gender roles. Therefore, how traditional women's labor is used in working life production and reproduction processes; it is aimed to investigate some dynamics in this business line which is a continuation of home based production process. In this respect, a qualitative field study was conducted. In depth interviews were conducted with women working in different statuses at design work places (katmer-bükme hall).

Keywords: Sex, gender, gender roles, women labor.

Giriş

Sosyal bilimlerin çoğunluğu toplumsal cinsiyet rollerine ilgi duymakta ve konuyu önemli bir sosyal gerçeklik olarak ele almaktadır. Bütüncül bir yaklaşımla konu, günümüzde toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi yönleriyle birçok disiplini ilgilendirmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik cinsiyetin toplumsal süreçler yoluyla yeniden yorumlanıp oluşturulmasını, toplumun cinsiyete yönelik algılarını ifade eder. Biyolojik olarak verili olanın toplumsal olarak kurgulanmasıdır. Toplumsal cinsiyet bireyin toplumsal süreçler yoluyla oluşturduğu kadınlık ve erkeklik özellikleridir. Kavram, kadın ve erkekler için toplumun onayladığı veya hedeflediği davranış örüntülerini ifade etmektedir. Doğuştan getirilen cinsiyet özelliklerinin toplumsal bağlamında yorumlanıp belirli rol kalıplarına bürünmesidir. Dolayısıyla kadınlık ya da erkeklik, doğuştan

Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

getirilen cinsiyet özelliklerinin toplumsal ilişkiler ağında ya da bireyler arası iletişim sarmallarında şekillendirilmesiyle oluşan bir durumdur. Bunlar toplumsal cinsiyet rollerine dayalı belirli dinamikleri ortaya çıkarmaktadır. Geleneksel anlamda kadınlardan beklenen, onaylanan ve yine kadının kendisinin de kanıksadığı özel alandaki rolleri, çalışma hayatında kadınları birçok açıdan etkilemektedir. Kadın emeği, gerek özel alanda ev içi işlerde gerekse kamusal alanda çalışma hayatında toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak örgütlenmiştir. Bu beraberinde belirli dinamikleri ve bunlara bağlı dönüşümleri getirmiştir.

Kadınların cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ile toplumun diğer üyelerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılamalarının kadın emeğinin şekillenmesinde ve kadına yönelik istihdam alanlarının oluşumunda etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu durum, kadınların hem kamusal alanda çalışma hayatına katılım oranı ve statüsünü hem de çalıştıkları iş alanlarını etkilemektedir. Kadın emeği, hayatın birçok alanında önemli bir olgudur. Bu nedenle üzerinde yeterince durulması ve bu alanda yapılan araştırmaların sayısının giderek artması gerekmektedir.

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet ve kadınların toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadın emeği, kadın emeğinin farklı dinamikler çerçevesinde dönüşümü ele alınmıştır. Bu çerçevede kavramsal kısımda cinsiyet, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadın emeği, kadının çalışma hayatına katılımını etkileyen faktörler değerlendirilmiştir. Son kısım; araştırma bulgularının değerlendirilmesi, yorumlanması ve sonuç olarak kurgulanmıştır. Uşak ilinin geleneksel yemek kültürünün ifadesi olan katmer, bükme, börek, yufka gibi gıda ürünleri; bir iş kolu olarak, katmer-bükme evi/salonu adı verilen işletmelerde kadınlar tarafından üretilip satılmaktadır. Burada, Uşak ili için sektörde önemli bir iş kolu olan bu işletmelerde çalışan(işçi), işveren, ücretsiz aile işçisi statüsündeki kadınların emeğinin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmanın temel varsayımları; toplumsal cinsiyet rolleri kamusal alanda kadın emeğinin şekillenmesinde etkilidir ve kadın emeği çalışma hayatında kadının geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin devamı niteliğinde şekillenmektedir; ayrıca kadının geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinde kısmen de olsa bir dönüşüm yaşanmaktadır; şeklinde sıralanabilir.

1.ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Sosyolojinin önemli ilgi alanlarından biri olan toplumsal cinsiyet, birçok araştırmaya konu olmuştur. Toplumsal cinsiyet konusu ile ilgili buradaki tartışma; cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve toplum ekseninde değerlendirilmektedir. Böyle bir değerlendirme, sosyal bilimcilerin genel eğilimi olan cinsiyet kavramının karşısına toplumsal cinsiyeti koyma eğiliminden bağımsız bir şekilde, bu iki kavramın tanımlanmasının konuya açıklık getirmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet denildiğinde cinsiyet kavramının da açıklanması gerekmektedir.

Bu noktadan hareketle cinsiyet, erkekleri kadınlardan ayıran anatomik farklılıklardır. Kavram, bedenın fiziksel niteliklerine atıfta bulunmaktadır(Giddens, 2000: 616). O halde cinsiyet biyolojik, fiziksel, tıbbi temelleri bulunan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet ise, her bir cinsiyet üyesi için, uygun görülen davranış hakkındaki toplumsal beklentilerdir. Erkek ve kadınların birbirlerinden farklı olmasına yol açan fiziksel niteliklere değil, erkeklik ve kadınlık hakkında toplum tarafından oluşturulmuş özelliklere göndermede bulunmaktadır (Giddens, 2000: 621). Kısacası biyolojik olarak verili olanın, toplumsal bağlamında yorumlanıp belli rol kalıplarına bürünmesi sürecidir. Bu süreç de toplumsal cinsiyet rollerini ortaya çıkarmaktadır.

Cinsiyet (sex) kavramı, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade eder. Bu anlamda cinsiyet, demografik bir kategoridir. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ise, bir toplumda kadın ya da erkek olmaya yönelik toplumsal ve kültürel olarak yüklenen anlamlar ve beklentilerdir. Kısacası toplumsal cinsiyet, bireyi kadınsı (feminen) veya erkeksi (maskülen) şeklinde karakterize eden psiko-sosyal özelliklerdir (Bayhan, 2013:153).

Cinsiyet, erkek ve kadınlar arasındaki ruhsal, toplumsal ve kültürel farkları ifade etmektedir. Cinsiyet (sex) kavramı ile toplumsal cinsiyet (gender) kavramı arasındaki temel ayrım, köken olarak biyolojik değildir(Giddens, 2000: 97). Birey toplumsal cinsiyeti edindikten sonra, gündelik hayatın pratikleri

Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Toplumsal
Cinsiyet Rollerini Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

içinde, toplum ondan kadın ve erkek olarak davranmasını beklemektedir(Giddens, 2000: 102) Bu süreç içinde toplumun beklentileri yeniden üretilmektedir. Zira toplumsal cinsiyet kadınlar ve erkeklerin toplumsal olarak oluşturulmuş görev ve sorumluluklarına karşılık gelmektedir. Bu aşamada cinsiyet, sosyalleşerek sadece bireysel bir özellik değil, Ersöz'ün ifadesiyle (2016: 20) ; toplumun, toplumsal kurumların ve kültürün bir özelliği haline gelmektedir.

Toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıkların toplumsal düzlemde kurulmuş yönleridir. Sadece bireysel kimlik ve kişilik değil, sembolik düzeyde erkekliğin ve kadınlığın kültürel idealleri, yapısal düzeyde kurumlar ve örgütlerdeki cinsel işbölümünü de içine alacak kadar genişletilmiş bir kavramdır(Marshall, 1999: 99).

Buradan hareketle; toplumsal cinsiyete ve cinsiyet rollerine yüklenen anlam kodları, kültür tarafından şekillendiği söylenebilir. Bireyin sosyalleşmesi ile toplumsal cinsiyetinin bilincine varması birbirine paralel süreçlerdir. Birey, sosyalleştiği ortamda toplumsal cinsiyetini edinmektedir. Simon de Beauvoir'ın "İkinci Cins I Genç Kızlık Çağı" isimli kitabı, toplumsal cinsiyete dair ilişkileri erkek ve öteki cins (erkek ve kadın) ikiliği içinde ele alırken; burada "insan kadın doğmaz; sonradan olur" ifadesiyle toplumsal cinsiyet ilişkilerini ya da kadın ve erkek arasındaki ikiliği uygarlığın tümünün ürünü olarak değerlendirmektedir. Ayrıca yazar, kadına ilişkin tanımlamayı toplumsal gerçeklik içinde bir oluşum süreci olarak tanımlamaktadır(Beauvoir, 1993: 231).

Bu ifadeyi Bayhan(2013:160); erkek kimliği için de kullanmanın mümkün olduğunu "Erkek doğulmaz; erkek olunur" sözüyle belirtir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, sosyalleşme sürecinde üretilen ve inşa edilen bir olgudur.

Bu noktada Butler(2014: 88-89); eğer Beauvoir'ın iddiası doğrultusunda, kadının kendisinin oluşum sürecinde olan bir terim, başladığı ya da bittiği söylenemeyecek bir oluş, bir inşa ediş olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet çeşitli yollarla sürdürülür ve düzenlenir. Bu da bir anlamda bedenin tekrar tekrar stilize edilmesidir.

Toplumsal cinsiyet, insan bedeninde olduğu varsayılan ve sosyal süreç olarak ilişkiselliği ve tarihselliği içeren analitik bir kategoridir(Köse, 2013: 40). Toplumsal cinsiyete dayalı bölünmeler, kapitalist sistemin temel bir niteliği sayılmaktadır. Burada sınıf bölünmeleri temeldir. Bu bölünmeler ev içi üretim tarzı, ücretsiz ev içi emek ve endüstrideki ücretli iş arasındaki bölünmeye kadar gider. Dolayısıyla burada, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin üretim ve tüketim süreçlerinde yer aldığına dayalı bir anlayış vurgulanır. Bu noktada cinsiyete dayalı işbölümü toplumun üretim, tüketim ve dağıtım sisteminin parçasıdır. (Connell, 1998:146-147).

Başka bir ifadeyle cinsiyete dayalı bir benlik algısı ataerkil düşünce yapısının bir sonucudur. Kültürel denetimin kişiliğin içselleştirilmiş cinsel benlik anlayışını da etkilediği görülür. Bu durum, toplumsal cinsiyetin kültürel yapıyla bağını ortaya koymaktadır(Kandiyoti, 1997: 67-81).

Cinsiyetin ne kadar doğal olduğunu sorgulayan Butler Cinsiyet Belası(2014), isimli kitabında cinsiyetin performatif yapısına ilişkin açıklamalarda bulunmaktadır. Burada performatif; edimsel, gerçekleştirici, edim niteliği olan anlamındadır. Bu sorgulamada Butler'e göre(2014: 52); eğer toplumsal cinsiyet bir kategoriyse, toplumsal cinsiyeti cinsiyetin kültürel yorumu olarak tanımlamak anlamsızdır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, sadece doğal cinsiyetin üzerine kültürün anlam işlemesi değildir. Toplumsal cinsiyet, cinsiyetleri tesis eden üretim mekanizmalarını da belirtmelidir.

Sosyal bilimciler toplumsal cinsiyet kavramından analizin bir faktörü ya da boyutu şeklinde bahsetmektedirler. Toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik, dilsel ve kültürel farklılığın bir işareti olarak bedenli kişiler için de kullanılır. Bu, cinsel olarak farklılaşmış bir bedenün üstlendiği bir imlem olabilir. Toplumsal cinsiyetli öznelerin alanını teşkil eden sayısız bedenler gibi bedenün kendisi de bir inşaadır(Butler, 2014: 54, 55). Burada Butler, cinsiyetin(sex) de toplumsal cinsiyet(gender) gibi toplumsal inşa süreci geçirdiğini ifade etmektedir. Aslında bu inşa sürecinden önce erkeklik ya da kadınlık gibi cinsiyet kategorisinin olmadığını belirtmektedir. Böyle bir inşa süreci kadınlık ve erkeklik ayrımını getirmiştir.

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal
Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

Günümüzde toplumsal cinsiyet tartışmaları çerçevesinde Butler(2014: 56-57); cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ikiliğini ve modern düşüncede cinsiyetin doğal, değişmez ve bedene kayıtlanmış somutlukla tasvirini, Batı'ya özgü töz metafiziğine yönelik hareket noktasıyla ifade eder. Burada hümanist yaklaşıma dikkat çeken Butler; bu bakış açısına göre toplumsal cinsiyeti, önceden cinsiyetlendirilmiş bir töz ya da nüve olarak nitelenen, kişi denen birinin özelliği olarak tanımlar. İlişkisel ya da bağlamsal olarak kişinin ne olduğu, hatta toplumsal cinsiyetinin ne olduğu her zaman içinde belirlendiği inşa edilmiş ilişkilere bağlıdır. Dolayısıyla değişken ve bağlamsal bir fenomen olarak toplumsal cinsiyet, kültürel ve tarihsel açıdan özgül ilişki kümeleri arasındaki göreceli yakınsama noktasını ifade eder.

“Toplumsal cinsiyet ifadelerinin ardında bir toplumsal cinsiyet kimliği yatmaz; o kimlik, tam da kendisinin birer sonucu olduğu söylenen “dışavurumlar”, “ifadeler” tarafından performatif olarak kurulur.” (Butler,2014: 77)

Böylelikle toplumsal cinsiyet bir isim değildir. Yüzergezer bir nitelikler kümesi de değildir. Bunun nedeni, toplumsal cinsiyetin tözel etkisi performatif olarak üretilmiş ve toplumsal cinsiyeti tutarlı kılan düzenleyici pratikler gereği zorla var edilmiş olmasıdır. Töz metafiziği söylemi içinde toplumsal cinsiyet performatiftir. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet her zaman bir yapma edimidir, ama yapılandan önce var olduğu söylenebilecek bir özneye ait değildir. Buna göre, kadın ya da erkek olarak doğmak, cinsel kimliğin maddi sınırlarını ifade eder. (Butler, 2014: 77).

Böylece erkek ve eril, erkek bedenini imlediği gibi dişi bedenini de imleyebilir. Kadın ve dişil de, dişi bedenini imlediği gibi erkek bedenini de kolaylıkla imleyebilir. Dolayısıyla cinsiyet, dişil ve eril olarak ikili bir cinsiyet rejimini kurup doğallaştırmaktadır. Sonuç olarak cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ayrımının kayıt altına aldığı bedenler de doğallaştırılmaktadır. (Köse, 2013: 45). Bu doğallık söyleminin kaynağı akılcı ya da pozitivist paradigmadır.

Bu noktada, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını tam olarak ayırt etmek mümkün olmayabilir. Bayhan'a göre(2013:153,162); toplumsal cinsiyeti

oluşturan, biyolojik veraset temelinde sosyal verasetin inşa ettiği bedenlerdir. Biyolojik cinsiyeti anlamlı kılan da toplumsal cinsiyettir. Kısaca toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyete ait gözlemlerimizden ayrı bir şey değildir.

Diğer bir taraftan da toplumsal cinsiyet; sosyalleşme sürecinin bir sonucu değil, fakat bireyin de içinde aktif bir özne olarak bulunduğu, farklı iktidar biçimlerini içeren çok bileşenli ve karmaşık bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla kavramın toplumsal olan yanı ile öznel, tarihsel, pratik ve gündelik olan yanı birlikte değerlendirilmektedir (Bora, 2016: 27). Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetlerin toplumsal hayattaki yansımaları olarak değil, gündelik pratikler içinde inşa edilen bir süreç olarak ele alınması gerekmektedir(Bora, 2016: 77).

Connell(1998:190) toplumsal cinsiyeti, birey olarak insanların bir niteliği olarak görmektedir. Biyolojik olanın dışında, toplumsal olarak üretilmiş bireysel karakterdir. Bu olgu, kolektivitelerin, kurumların ve tarihsel süreçlerin niteliğidir. “Toplumsal cinsiyet, insanların eril ve dişil olarak, üremeye dayalı bölünmesi kapsamında veya bu bölünmeyle bağlantılı olarak örgütlenmiş pratik anlamına gelir.”(Connell, 1998:190). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ve buna dayalı ilişkiler, tamamen biyolojik farklılıklar tarafından değil, toplumsal olanla bağlantılı birçok süreç tarafından belirlenir.

1.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Kadın Emegi

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin anlaşılmasında toplumsal olanla bağlantılı süreçler çok önemlidir. Birey, çevresiyle kurduğu etkileşim sürecinde yaşadığı toplumdaki etkilenmektedir. Aile hayatına, arkadaşlık ilişkilerine, iş yaşamına ve diğer toplumsallıklara ilişkin birçok durumun toplumsal düzlemde oluşturulmasından dolayı bu süreçte toplumsal cinsiyet rolleri önemlidir.

Toplumsal cinsiyet, toplumsal pratiğin öteki alanlarıyla bağlantı sağlayan bir süreçtir ve toplumsallık içinde yer alan sosyolojik bir görüngüdür. Toplumsal cinsiyet, yeniden üretim sisteminde bağlantılar ağının döngüsel pratikler tarafından biçimlendirildiği ölçüde kurumsallaşır(Connell,1998:190-192). Bireyin biyolojik cinsiyeti, doğumdan sonra toplumsallaşır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet yaşantılarla oluşturulan; toplum tarafından bireye atfedilen

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal
Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

roller, sorumluluklar, dahası toplumun bireyi nasıl görmek istediği, nasıl algıladığı veya beklentileriyle ilgili bir durumdur. Sosyalleşme sürecinde kazanılan toplumsal cinsiyet rolleri; kadın ve erkekte belirli davranışlar, duygular, düşünceler, faaliyetler beklemektedir. Dolayısıyla toplum, kadından ve erkekte farklı roller beklemekte ve onlara farklı nitelikler yüklemektedir.

Ecevit (2003: 83); toplumsal cinsiyet açısından temel rolleri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

a. Üretim ile ilgili roller; burada erkek parasal bir karşılığı olmak kaydıyla piyasa için üretmektedir, kadın ise parasal bir karşılığı olmaksızın ev-hane için üretim yapmaktadır.

b. Yeniden üretim ile ilgili roller; kadın biyolojik yeniden üretimi içeren çocuk doğurma ve yetiştirme, günlük yeniden üretimi içeren evin günlük işleri ve hane halkını ertesi gün üretim sürecine hazırlama, ideolojik yeniden üretimi içeren çocuklarını toplumsal rolleri için hazırlamadır.

c. Topluluk düzeyinde hayatın devamına ilişkin roller; kadın hane içi üretim rollerinin bir uzantısı olarak kısıtlı ve toplu tüketime açık kaynakların kullanımı ve kadınların karşılık almaksızın “serbest” zamanlarında yaptıkları düşünülen işlerdir.

d. Topluluk düzeyinde politik roller; erkeklerin ulusal düzeyde politika ile eklemlenen topluluk politikasıdır.

Bu bağlamda emeğin toplumsal cinsiyet temelinde örgütlenmesinde belirli noktalar söz konusudur. Emeğin toplumsal cinsiyet temelinde örgütlenişi ekonomik kazançları bir yönde, ekonomik kayıplarıyla da bir yönde yoğunlaştırmıştır. Emeğin toplumsal cinsiyete dayalı örgütlenişi de kendi içinde belirli birikim dinamikleri oluşturmuştur. Birincisi, kamusal alanda işbölümü belli sınırlarda belirlenmiş kabul edilir. Ayırt edici bir örnek olarak; az sayıda kadın denizcidir veya az sayıda erkek sekreterdir (Connell, 1998:148-149). Paralel olarak; bireyin cinsiyetine göre alışkanlık ve etkinlikleri değerlendirildiğinde; kadınların kitap okumayı erkeklere göre daha fazla, erkeklerin ise spor yapmayı kadınlara göre daha fazla tercih ettiği gözlenmektedir (Özer, 2013:147-148).

İkincisi, ev-içi, özel alandaki ilişkinin niteliğidir. Evlilik aracılığıyla örgütlenen emekten kaynaklanan ekonomik eşitsizlikler, özellikle çekirdek aile biçiminde önemlidir. Özellikle ev işlerinin ticarileşmesi, “fast food” tarzı yeme alışkanlıklarının merkezi niteliğindeki mekanların niceliği, Connell’in deyimiyle toplumsal cinsiyete dayalı ekonomik eşitsizlikleri artırma eğilimindedir(Connell,1998:148-149). Başka bir ifadeyle ayak üstü yemek yemenin(Alemdar, 2004:134-136) popülerleşmesi de bu süreci etkilemektedir.

Bilindiği gibi, modern kent hayatında toplumun en karmaşık ürünlerinden biri olan ailenin, belirli iş tiplerini ev içi, ücretsiz ve genellikle kadınlara ait; diğer işleri de kamusal, ücretli ve genellikle erkeklere ait olarak tanımlayan bir iş bölümü tarafından kurulmaktadır (Connell, 1998:169).

Genellikle kentlerde hızlı hayat koşullarının sonucunda artan gıda sektörünün uzantıları, özelde gelenekselliği de içinde barındıran toplumun yufka, ekme, bazlama, börek, katmer ve bükme gibi geleneksel yemek kültürümüzü yansıtan unsurların üretimi ve bu ürünlerin üretim sürecinde kadın el emeğinin bizzatı kendisinin yer alması çalışmamızın irdelediği olgu olması açısından önemli bir göstergedir.

1.3. Türkiye’de Kadın Emeği

Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonunun 59. Oturumu Kadın ve Demokrasi Gözlem Raporu’na göre (KADEM, 2015:5-10); kadın konusunda bazı kritik alanlar belirlenmiştir. Bu alanlar: Kadınların sırtında bulunan devamlı ve artan yoksulluk yükü; eğitim ve öğretimdeki eşitsizlikler ve yetersizlikler, bunlara ulaşmadaki eşitsizlik; sağlık ve bağlantılı hizmetlerdeki eşitsizlikler ve yetersizlikler, bunlara ulaşmadaki eşitsizlik; ekonomik yapılarda ve politikalarda, üretime yönelik her tür faaliyette ve kaynaklara ulaşmada eşitsizlik; kadının ilerlemesini sağlayacak bütün düzeylerdeki mekanizmaların yetersizliği; kadının klişeleştirilmesi ve özellikle medya olmak üzere kadının bütün iletişim sistemlerine katılımında ve ulaşılabilirliğinde eşitsizlik; doğal kaynakların yönetiminde ve çevrenin korunmasında toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler gibi konulardır.

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

Sanayi devrimi sonrası kapitalizm yayılmış ve üretim ilişkileri şekil değiştirmiştir. Üretim evin dışındaki diğer kurumlarca büyük ölçüde gerçekleştirilmeye başlamıştır. Kadınlar bu ayrışma sırasında ev içinde yeniden üretim faaliyetlerine yönelmiştir(Özbay, 1995:130). Kısacası sanayileşme döneminden önce genel olarak ev işleri ve tarımsal üretim biçimi ev içi üretim olarak görülmekteydi. Sanayileşme ile birlikte yaşanan dönüşüm ile evin üretim yeri olma özelliği azalmıştır. Beauvoir'e göre(1993: 57); bu süreçte özel mülkiyetin ortaya çıkması kadının en büyük yenilgisi olmuştur. Mülkiyete sahip olan erkek, kadının da sahibi olmuştur. Kadının evdeki emeği erkeğin emeği yanında değerini yitirmiştir.

Böyle bir genellenmenin Türkiye için pek de geçerli olmadığı düşünülmektedir. Türkiye'de bir yandan, üretim ve yeniden üretim uğraşlarının ev içi ve ev dışı alan olarak tam olarak ayrışmadığı bir kesim olan tarımsal üretimde çalışan kadınlar bulunmaktadır. Diğer yandan ise, kentlerde üretime evlerinde çalışarak katılan ve yeniden üretimle ilgili üstlendikleri yeni sorumluluklardan dolayı bu uğraşlarının bir kısmını evlerinin dışında gerçekleştiren kadınlar bulunmaktadır(Özbay, 1995: 130). Bu açıdan Türkiye'de tarım ve tarım dışı işgücü alanında kadınların istihdamı bazı toplumlara göre farklılık göstermektedir.

Bu farklılık genel olarak kadınların ve erkeklerin işgücüne katılım oranlarına da yansımıştır. TÜİK verilerine göre; 2016 yılı itibariyle 15-64 yaş arasındaki kadınların işgücüne katılım oranı %36,2 iken, aynı yaş grubundaki erkeklerin işgücüne katılım oranı %77,6'dır(TÜİK, 2016).

Günümüzde tüm dünyada kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranları artarken Türkiye'de benzer bir artış bulunmadığı tespit edilmektedir. Ülkemizde kadın işgücüne talebin daha az olması kadar kadın işgücü arzını düşüren sosyokültürel engellerin de bulunması, kadınların istihdam oranlarının düşük olmasının nedenidir (Toksöz, 2007:v).

Sosyokültürel faktörler özellikle toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü ve işbölümü üzerinde şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadınlar ev içi işlerden sorumlu görülmektedir. Kadının ev içindeki sorumlulukları çok takdir

edilmeyen, karşılığı olmayan bir çalışma biçimidir ve kadının kamusal alanda istihdamını engellemektedir. Kadınların ev dışında gelir getiren bir işte çalışmalarının aynı zamanda erkeğin evdeki egemenliği açısından bir tehdit olarak algılanması kadın işgücünün kamusal alanda düşük olması sonucunu doğurmaktadır (Toksöz, 2007:v).

Kırsal kesimde yaygın olan küçük aile işletmelerinde kadınlar eğitim düzeyinden bağımsız olarak üretime katılmaktadır. Kentlerde ise kadınların işgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde eğitim sahibi olması onların işgücüne katılımını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla özellikle kentsel kesimde kadınların eğitim düzeyi ile işgücüne katılım oranları arasında anlamlı bir ilişki vardır(Toksöz, 2007:vı-vıı).

Günümüzde Türkiye’de eğitim düzeylerine göre iş gücüne katılım oranları farklılık göstermektedir. 2016 yılı verilerine göre 15-64 yaş grubu okuma yazma bilmeyen kadınların işgücüne katılım oranı %22,2, ilkokul mezunu kadınların oranı %32,2, lise mezunu kadınların oranı %42,6 ve yükseköğrenim mezunu kadınların oranı %72,6’dır(TÜİK,2016)

1980 Sonrasında tarımdaki istihdamın azalması, tarım dışında çalışan işgücünün kendi hesabına çalışmasına ve küçük aile işletmesi şeklinde bir istihdam alanının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca sanayi, hizmet sektörü, fabrikalar, dokumacılık, gıda gibi alanlarda tarım dışı istihdam alanı olarak daha da artmıştır. Kadın istihdamının kırsal kesimde hızla gerilemesi, kentin bu eksikliği giderememesine neden olmuştur (Toksöz, 2007: vı-vıı).

Ecevit’e göre (1995:119); Türkiye’de 1950’lerden başlayarak çalışan kadınlar üzerine yapılan değerlendirmelerde savunulan tez şudur: “Kadınlar için ev dışında ücret karşılığı çalışmak birincil amaç değildir; kadınlar eğer çalışıyorlarsa, buna geçici ve zorunlu bir uğraş gözüyle bakarlar; esas bulunmak istedikleri alan ev, yapmak istedikleri faaliyetler de ev kadınlığı ve anneliktir.” Ecevit(1995: 119), o dönemlerde kadınların erkeklere oranla çalışma hayatına katılım oranlarının azlığının ekonomik faktörlerden çok, ataerkil ideolojinin olumsuz etkisinden kaynaklandığını ifade etmektedir.

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

1950'lerden sonra tarımda modernleşme, tarım dışı iş olanaklarının artması, göç, eğitim gibi faktörler kadınların çalışma alanlarını etkilemenin yanı sıra özellikle erkeklerin çalışma alanlarında önemli değişimlere sebep olmuştur. Bu durum kentteki kadının iş olanaklarının artmasına neden olmamıştır. Bu dönemde “kentli ev kadını” ya da “kendi evinin kadını” olma statüsü kentte çalışan kadınlar için de tercih edilen bir konumdur(Özbay,1995:146). Bu dönemde kadının evliliği; giderek artan sınıflar arası egemenlik ilişkilerinde daha iyi bir konum sağlama ve sosyal hareketlilik aracıdır. Bu şekilde kadın erkek arasındaki egemenlik ilişkisi değişen koşullara uyum sağlayarak bu dönemde de devam etmiştir(Özby, 1995:147).

1970'lerden itibaren kent hayatının olumsuz koşulları ve kent kültüründeki dönüşümlere bağlı olarak kentlerde çalışmak isteyen kadınların sayıları artış gösterdi, kadınlar az olan iş imkânları için mücadele etmeye başladılar. Ancak 1980'lerden sonra sanayi faaliyetlerinin kadınların iş taleplerine karşılık verme potansiyeli de azaldı (Ecevit, 1995:120) Ecevit'e göre (1995:120-121); kadın emeğinin bu konumunda, kentsel ekonomik yaşamın kendisi ve yapısal özellikleri belirleyicidir. Dolayısıyla kadınların böyle bir ortamda işgücü piyasasında marjinal olarak nitelendirilmeleri mümkün bir durumdur.

1980 sonrası dönemde ticaretin gelişmesiyle birlikte para sosyal hareketlilik için en önemli unsur haline gelmiştir. Para kazanmanın, toplumsal egemenlik ilişkileri içinde bireylerin saygınlık kıstası olarak görülme başlaması; kadınların çalışmasına yönelik tutumların değişmesine neden olmuştur. Önceki döneme nazaran ev kadınlığının yüceltilmesi ya da çifte yükten dolayı çalışmaktan şikâyet etmek azalmıştır. Aksine çifte iş yükünün birtakım sorunları olsa da, kadının üretime katılarak para kazanması zorunlu hale gelmiştir(Özby, 1995:148-149). Bu dönemde hem erkekler hem kadınlar açısından para kazanma isteğinin yoğunluğu; erkeklerin aile sorumluluklarının birçoğundan vazgeçmelerine ve kadınların bu alanlarda daha fazla sorumluluk almalarına neden olmuştur(Özby,1995:151). Sonuç olarak hem kamusal alanda çalışma hayatında hem de özel alanda ev içinde kadının yük ve sorumlulukları erkeğe göre artmıştır. Bu durum, kadınlar için çifte yük haline gelmiştir.

Kadın emeği üzerindeki bazı kontrol biçimlerinin, kadın emeğini işgücü piyasasında marjinalleştiren etmenler olduğu söylenebilir. Özellikle ev-aile yaşamındaki ataerkil ilişkiler ile iş hayatındaki ataerkil ilişkiler kadın emeğinin marjinalliğine ve emek pazarında cinsiyete dayalı ayrımcılığa belirli bir temel oluştururlar. Bu nedenle, kadınların istihdama katılmaları bazı durumlarda aile ve toplum içindeki yüklerini azaltmamakta, aksine arttırmaktadır(Ecevit, 1995:126).

Günümüzde küresel ekonomi denilen ileri kapitalizmin etkisi altında; maddi hayatın dayattığı teknolojik ilerlemenin yanı sıra, aile ilişkileri de farklılaşmaya başlamıştır. Birtakım düzenlemeler yapılsa da ev içi emekte toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün aynı kaldığı ifade edilebilir. Kadınlar, hala ev hizmetlerinden bütünüyle sorumlu tutulmaktadır(Özbay, 2012:116).

Bu durumun bir sonucu olarak; çalışan ve hali vakti yerinde olan kadınlar, ev işlerine yardımcı kadınlar almaktadır. Ayşe Akalın'ın deyişiyle “kendilerini temsil etmek üzere” öteki kadınlardan yararlanmaktadırlar(Aktaran; Özbay, 1995:117) Bora da (2016: 21-35)bu görüşe benzer olarak, ücretli ev hizmetlisinin işverenlerin toplumsal statüsünü yeniden üreten bir rol oynadığı görüşünü benimsemektedir.

1990'larda kadın emeği Türkiye'de; doğu batı, kırsal kent, tarım sanayi gibi birçok alanda yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Ancak yine de bu gibi alanlarda karar verme ya da belirleme mekanizmalarının dışında oldukları gözlenmektedir(Ertürk, 1995:200).

Kadınların istihdama katılımlarının artması, onların aile içinde ev işleri ve çocuk bakımındaki yükümlülüklerini azaltmamaktadır. Buna rağmen, özellikle yoksul hanelerde ekonomik krizin olumsuz etkileri değerlendirilirken kadının haneye sağladığı ekonomik katkı önemsenmemektedir(Önder,2013: 43-44).

Modern toplumda kadınların istihdama katılımlarının artmasıyla kamusal alandaki rollerinin dönüşümü daha hızlı gerçekleşmiştir. Ancak özel alandaki geleneksel cinsiyet rollerinin değişimi daha yavaş gerçekleşmektedir. Kadınların özel alandaki geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin devam etmesi sonucu kadınlar ev içi işlerde ve evdeki bakım hizmetlerinde erkeklerden daha fazla

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal
Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

sorumluluk sahibi olarak görülmüştür(Aktaran: Başak, Kıngır ve Yaşar, 2013: 14).

Kısaca, kadın emeği tarihsel süreç içinde değerlendirildiğinde; Osmanlı İmparatorluğu'nda, 19. yüzyıl sonlarında meydana gelen gelişmelerle erken cumhuriyet döneminde yaşanan gelişmeler önemlidir. Geçmişten günümüze kadın emeğinin evden ev dışına çıkış süreci, önce atölyelere geçiş sonra da fabrikalara çekilmeye başlama şeklinde olmuştur. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde devam eden bu süreç; kadınların çalıştıkları sektörler ve faaliyet alanları açısından iki dönem itibariyle bir süreklilik olduğunun göstergesidir (Makal, 2012:108). Cumhuriyet dönemine gelindiğinde de tarihsel süreç itibariyle kadın işçiler, dokumacılık, gıda, içki ve tütün faaliyet alanlarında, sanayisi gelişmiş büyük şehirlerde yoğunlaşarak, iş güvenliği ve sağlığı açısından olumsuz çalışma koşullarında, çalışma hayatına katılmaktadırlar(Makal, 2012: 108-109).

Türkiye'de ekonomik hayatta kadının yerine ilişkin temel eğilimlerin, zaman içinde farklılıklar göstermekle birlikte kısmen gelişen koşullarda varlığını sürdürmektedir(Makal, 2012:110). Özbay'a göre(2012:117); kadınlar, ev hizmetlerinden bütünüyle sorumlu görülmekten hala kurtulabilmiş değiller.

Günümüz kadın istihdamının koşullarını daha net değerlendirebilmek amacıyla TÜİK'in son dönem verilerinden yararlanmak mümkündür. TÜİK 2014 verilerine göre; erkeklerin(15-64 yaş arası) işgücüne katılım oranları%76,6; kadınların(15-64 yaş arası) işgücüne katılım oranları %33,3 olarak saptanmıştır. TÜİK'in 2014 yılı işgücü istatistiklerinin verilerine göre tarım dışı istihdamın dağılımına bakıldığında şöyle bir tablo görülmektedir: erkeklerin tarım dışı işgücüne katılım oranı %83,9, kadınların oranı ise %67,1'dir. Tarım sektöründeki 2014 yılı istihdam oranı ise erkeklerde %16,1 iken, kadınlarda %32,9'dur.

TÜİK verilerine göre (tarım 2004-2015) tarım dışı sektörde, işteki duruma göre istihdam edilenler ve cinsiyet oranlarına bakıldığında; 2014 yılı verilerine göre (Bin kişi, 15+ yaş); ücretli/yevmiyeli çalışan kadın 4.743, erkek 12.485, işveren kadın 91, erkek 1035, kendi hesabın çalışan kadın 450, erkek 1809, ücretsiz aile işçisi kadın 247, erkek 276'dır. Tarım sektöründe

ücretli/yevmiyeli çalışan kadın 228, erkek 371, işveren kadın 3, erkek 45, kendi hesabına çalışan kadın 257, erkek 1952, ücretsiz aile işçisi kadın 2039, erkek 589'dur. Burada her iki cinsiyet işteki durumuna göre değerlendirildiğinde; özellikle tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi konumundaki kadın sayısının fazlalığı dikkat çekicidir. Tarım dışı sektörde işveren kadın sayısı erkeklere göre oldukça azdır. Kendi hesabına ve ücretli/yevmiyeli çalışan kadın sayısı bu alanlarda çalışan erkeklerin neredeyse üçte biri kadardır. Bu rakamlar Türkiye'de işteki duruma göre istihdam edilenler ve cinsiyet oranı bakımından, kadınların işgücü durumunu ifade etmeleri adına önemlidir.

Kadınların emek piyasasına katılımının devrim niteliğinde bir gelişme olduğu vurgulanır. Kamusal alanda kadın emeğinin istihdamı hızla artmasına rağmen, özel alanda ev içinde yapılması gereken işlerin kadın ve erkek arasındaki eşitlikçi bölüşümüne ilişkin değişim oldukça yavaş olarak gözlenmektedir. Ev içi işlerin eşitlikçi paylaşılabilmesi bazı kesimler tarafından kadınlar için "ikinci vardiya" (second shift) (Hochschild ve Machung) olarak tanımlanmaktadır(Aktaran: Başak, Kınır ve Yaşar, 2013:8). Dolayısıyla kadınların kamusal alandaki işleri birinci vardiya, özel alandaki ev işleri ise ikinci vardiya şeklinde tanımlanır. Ayrıca bu kavram; Bryson tarafından "çifte yük", Acar Savran tarafından "görünmeyen emek" olarak isimlendirilir(Aktaran: Başak, Kınır ve Yaşar, 2013: 13). Bu durumda kadınlar, ev içinde de yeniden üretimi gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de "TÜİK-Zaman Kullanımı Anketi" ne göre (2006); cinsiyete ve ev içi etkinliklere göre harcanan zaman açısından bakıldığında; "yemek hazırlığı ve bulaşık yıkama" etkinliğine kadınlar günde 2,43 saat, erkekler 0,12 saat; "temizlik ve ev işleri" etkinliğine kadınlar günde 1,12 saat, erkekler 0,12 saat; "çamaşır, ütü, dikiş nakış" etkinliğine kadınlar günde 0,57 saat, erkekler 0 saat; "bahçe işleri, inşaat ve onarım" etkinliğine kadınlar 0,15 sat, erkekler 0,17 saat; "Alışveriş" etkinliğine kadınlar günde 0,22 saat, erkekler 0,23 saat; "çocuk bakımı" etkinliğine kadınlar günde 0,73 saat, erkekler 0,17 saat harcamaktadır.

TÜİK-Zaman Kullanımı Anketi"(2006) verilerine göre cinsiyete göre çalışanların zaman kullanımı değerlendirildiğinde ortaya çıkan tablo şöyledir: Çalışan kadınlar günde 4,32 saatlerini, erkekler ise günde 0,72 saatlerini ev işlerine kullanmaktadır. Ev işlerinin genellikle kimin tarafından yapıldığı

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal
Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

konusunda elde edilen veriler önemlidir; yemek yapma %87,1 kadın, %2 erkek, %; ütü %84,3 kadın, %2,2 erkek; sofranın kurulup kaldırılması %74,1 kadın, %2,4 erkek; günlük yiyecek-içecek alışverişi %37,7 kadın, %33,3 erkek; Aylık fatura ödemesi %17 kadın, %69,1 erkek; bakım, onarım, tamir %6,7 kadın, %68,4 erkek olarak vurgulanmaktadır.

“TÜİK-Zaman Kullanımı Anketi”(2006) çalışmasına göre; kadının çalışması hakkında “kadın çalışmalıdır” diyen erkeklerin oranı %23, kadınların oranı ise %10’dur. Bu veri dikkat çekicidir. “Kadının asli görevi çocuk bakımı ve ev işleridir” diyen kadınların oranı %64,7 iken, erkeklerin oranı da %60,7’dir. Bu düşüncede olan her iki cinsin oranı da yüksektir. Kadının çalışması hakkındaki düşüncelerde; gelenek ve göreneklerimize aykırı diyen kadınların oranı %14,1, erkeklerin oranı da %12’dir. Çalışma ortamını kadın için güvenli görmeyen kadınların oranı %9,5, erkeklerin oranı 16,5’tir. Çalışan kadının çocukları mağdur olur diyen kadınların oranı %7,8, erkekleri ise %7’dir. Ücretli bir işte çalışmanın kadınları yıpratacağını düşünen kadınların oranı %2,5, erkeklerin ise %2’dir.

TÜİK’in bu çalışmasında; kadının çalışmasıyla ilgili her iki cinsin de yakın düşüncelerde olduğu, sadece çalışma ortamının kadın için güvenli olup olmaması konusunda erkekler kadınlara göre daha çok, çalışma ortamlarının kadın için güvenli olmadığını düşünmektedir. Kadının öncelikli görevinin her iki cins tarafından da çocuk bakımı ve ev işleri olarak görülmesi de dikkate değerdir. Kadının çalışmasıyla ilgili kadın çalışmamalıdır, kadının çalışması geleneklerimize aykırıdır, çalışan kadının çocukları mağdur olur, ücretli bir işte çalışmak kadını yıpratır gibi düşüncelerin bu ankette kadın ve erkeklerin verdiği cevaplar açısından benzerlikler göstermesi önemlidir. Burada kadın kendisinin de sosyo-kültürel ve ekonomik olarak ataerkil söylemi kanıksadığı söylenebilir.

Bu noktada, Simon de Beauvoir çalışmalarında; kadınların cinsiyet rollerinin doğanın değil, genellikle kadınların kendilerinden kaynaklanan ön yargı, gelenek ve yasanın sınırladığı görüşündeydi. Bireyler arası ilişkiler, kadınlar ve erkeklerle ilgili gelenekselleşmiş ön yargılarla düzenlendiğinden dolayı en bağımsız kadın bile bilinçli ya da bilinçsiz kendisini bu döngü içinde bulmaktadır(Beauvoir, 1970:165-170).

1.3.1. Kadının Çalışma Hayatına Katılımını Etkileyen Faktörler

Kadının çalışma hayatına katılımını etkileyen faktörler ekonomik faktörler ve sosyal faktörlerdir. Kadının çalışma hayatına katılımını etkileyen faktörlerden ekonomik faktörler içinde; düşük ücret, çocuk sahibi olma ve evlilik yer almaktadır. Bu üç temel neden kadının işgücüne katılımını engellemektedir. Kadının çalışma hayatına katılabilmesi için işgücü piyasasında elde edeceği hizmet gelirin geleneksel aile sistemi içinde kadına yüklenen çocuk bakımı, yaşlı bakımı, ev işleri gibi alanlarda kadının yerine hizmet verecek kişi ya da yerlerin masraflarını karşılamalıdır. Dolayısıyla kadının çalışmasıyla elde edeceği ücret bu tür masrafları karşılayamayacaksa, kadın çalışmaktan vazgeçmektedir(Önder,2013: 47-48).

Kadınların işgücü piyasasına ne biçimde ve ne düzeyde katıldığını belirleyen temel faktörlerden biri hiç şüphesiz, ülkenin makroekonomik kalkınma düzeyidir. Emek piyasalarının kadın emeği için yarattığı talep, fiziki çalışma koşulları ve emek piyasasında var olan cinsiyete dayalı katmanlaşma, kadın istihdamını etkileyen faktörlerdir (Dedeoğlu, 2000: 140). Toplumsal cinsiyete dayanan mesleki ayrımcılık erkek ve kadın arasındaki ücret uçurumunu etkilemektedir(Giddens, 2013:807).

Kadın emeği ve istihdamının, öncelikli ayırt edici özelliği; kapitalizmle ilişkisidir. Ev dışında çalışma ve para kazanma, kadınlara bir yandan özgürleşme sağlarken bir yandan da kapitalizmin sömürü sistemiyle doğrudan ilişki kurmalarını sağlamaktadır. Bu doğrultuda kadınlar, ev dışında çalışma mücadelesi verme ve bu süreçte kapitalizmin sömürü mekanizması ile karşılaşma gibi iki süreci iç içe yaşamaktadırlar(Özar, 2012: 300-301).

Aile kurumu da kadın istihdamını etkileyen faktörler arasındadır. Sanayileşme sonrası kapitalist sistemin hızlı bir şekilde yaygınlaşmasıyla birlikte, sosyal değişime uğrayan, gelişmekte olan ülkelerde bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşüm kadın istihdamını etkileyen ve kapitalist sistemin özelliklerini dönüştüren birtakım faktörlerin etkilerini inceleme olanağı sunmaktadır. Aile kurumu, kadın istihdamını şekillendirmede kilit bir konumda görülmektedir;

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

çünkü aile, kadınların çalışmaya ilişkin kararlar almalarında ve onların emek piyasasına sundukların emeğin niteliğinin belirlenmesinde, önemli roller oynamaktadır (Dedeoğlu,2000: 140).

Çalışma hayatındaki toplumsal cinsiyet ayrımcılığını evdeki işbölümü açısından da değerlendirmek mümkündür. Buna göre çocuk bakımı sorumluluğu gibi durumlar kadınları hiyerarşinin en altındaki yarı zamanlı işlere ve mesleklere sevk etmektedir(Bilton vd., 2009: 144). Dolayısıyla kadınlar, çalışma hayatı ve aile hayatlarındaki sorumlulukları arasında denge kurabilmek amacıyla yarı zamanlı işlere yönelmeye başlamıştır.

Yarı zamanlı işler, çalışanlara tam zamanlı işlere göre daha fazla esneklik sağlar. Ancak yarı zamanlı işler düşük ücret, iş güvencesinden yoksunluk ve ilerleme fırsatlarının azlığı gibi belirli dezavantajları getirir. Kadınlar geleneksel ev içi sorumluluklarını yerine getirebilmek için yarı zamanlı işleri daha yapılabilir bulmaktadırlar. Zira erkekler de kendilerini bu gibi işlerin asıl sorumlusu olarak kabul etmemektedir(Giddens, 2013: 806-807). Bu nedenle genellikle ev içindeki ve çalışma hayatındaki sorumlulukları arasında denge kurmaya çalışan kadınlar, bu tür işlerde çalışmaya yönelmektedir.

2. Kadın Emeği: Uşak İlinde Katmerci-Bükme Evi/Salonunda Çalışan Kadınlar Üzerine Yapılan Nitel Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada Uşak ili merkezinde bulunan katmer ve bükme salonu/evinde çalışan kadınların bilgisine başvurulmuştur. Araştırma 2016 yılının Nisan ve Mayıs aylarında tespit edilen katmer ve bükme kadınlarla derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın verileri, Uşak merkezde bulunan yedi katmer-bükme evi/salonu ve burada çalışan(işçi), kendi hesabına çalışan ya da işveren statüsünde dokuz kadının bilgisine başvurularak elde edilmiştir. Bu çalışmada örneklemedeki katılımcıların her birinden özel olarak izin alınarak bilgilerine başvurulmuş ve isimleri değiştirilerek bu çalışmada yer verilmiştir. Örnekleme dâhil olan kadınlardan ikisi kendi hesabına çalışan, üçü işveren dördü de çalışan(işçi) konumundadır.

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kartopu örnekleme; birbiriyle bağlantılı insanlar ya da örgütlenmeler ağıyla ilgili bilgiye ulaşmada etkilidir(Neuman, 2014: 324). Bu örnekleme tekniğinde, katılımcıların sosyal ağ bağ bağlantıları kullanılarak yeni katılımcılara ulaşılması sağlanır(Gürbüz ve Şahin, 2014:131). Araştırmacı görüşme gibi veri toplama tekniklerini kullanarak örnekleme süreci diğer bireylere ulaşabilir. Kartopu örnekleme, özellikle olasılık temelli olmayan, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir(Yıldırım, Şimşek, 2013: 135).

Görüşme formu açık uçlu sorulardan oluşturulmuştur. Görüşme formunda; kadının yaşı, eğitim düzeyi, medeni durumu, çocuk sayısı ve yaşları, doğum yeri, eşinin mesleği gibi olgusal sorular; iş deneyimleri, çalışma hayatına girme nedenleri, sosyal çevresinin değerlendirmeleri, çalışma koşulları, iş memnuniyetini ve sorunlarını kapsayan kadının çalışma hayatıyla ilgili sorular; ev-içi rolleri ve sorumlulukları ve aile içinde karar alma süreçleriyle ilgili sorular yer almaktadır. Kadınların hepsiyle işyerlerinde, iki aya yayılmış ve en az bir saat süren yüz yüze diyaloglar neticesinde alınan yanıtlarla derinlemesine görüşmeler tamamlanmıştır. Bu görüşmelerin tamamında not tutularak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Her bilimsel çalışmada yaşanabileceği gibi bu çalışmada da bazı sınırlılıklar söz konusudur. Görüşme öncesi randevu alınmasına rağmen bazı kadınlar görüşmelerin başında çekimser davranmış, hatta çalışma koşulları ve varsa işveren ile ilgili bazı sorularda görüşmecinin maliyeden gelip gelmediğini sormuşlardır.

2.2. Örnekleme sürecindeki Kadınların Sosyo- Demografik Özellikleri

Adı	Yaşı	Eğitim düzeyi	Medeni durumu	Çocuk sayısı	İşyerindeki statüsü	Daha önce çalışma durumu/alanı	İşyerindeki gelir durumu	Memleketi
Çiçek	50	İlkokul	Evli	2	Kendi hesabına çalışan	Aşçı	Ücretsiz aile işçisi	Uşak Merkez

**Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal
Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeginin Değerlendirilmesi**

Elmas	56	İlkokul	Evli	2	Kendi hesabına çalışan(ortaklı)	Çalışmamış, Evinde halı dokumacılığı, dışarıya dantel örme gibi el işleri	Çalışan (işçi)	Uşak Merkez
Hüsne	39	İlkokul	Evli	2	Ücretli çalışan	Tekstil, temizlik, halı dokumacılığı, yufkacılık, fırıncıda getir-götür işi	Gündelik ücreti	Manisa'nın köyü
Güler	62	Üniversite	Evli	2	İşveren	Öğretmen (emekli)	İşveren	Uşak merkez
Melek	57	İlkokul	Evli	2	Kendi hesabına çalışan	Çalışmamış	Ücretsiz aile işçisi	Uşak ilçe
Altın	55	Okur Yazar	Evli	5	Ücretli çalışan	Çocuk bakıcılığı	Ücretsiz aile işçisi	Kütahya'nın köyü
Gümüş	43	İlkokul	Evli	3	Ücretli çalışan	Aşçılık	Ücretli çalışan	Kütahya Gediz
Gülen	45	İlkokul	Evli	2	Kendi hesabına çalışan	(Çalışmamış) Evinde battaniye satma, salamura yaprak üretilip satma	İşveren	Manisa Alaşehir
Nurhan	50	İlkokul	Evli	2	Ücretli çalışan	Fabrikada işçi ve aşçılık	Ücretli çalışan	Uşak'ın köyü

Tablo 1: Katmerci-Bükmeci Kadınların Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamında örnekleme dâhil edilen kadınlar eğitim düzeyi açısından değerlendirildiğinde; 7'sinin ilkokul mezunu, 1'inin okuryazar ve 1'inin de üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Burada kadınlar işyerindeki gelir durumları açısından değerlendirildiğinde; sadece üniversite mezunu olan bir kadının ve ilkokul mezunu olan bir kadının işveren olduğu; gelir durumlarını da buna paralel olduğu görülmektedir. Bu kadınlardan üçünün işyerindeki konumu ücretsiz aile işçisi, diğerleri de ücretli çalışan konumundadır. Buradaki bulgularda dikkat çeken nokta; iş yerindeki statüsü bakımından kendi hesabına çalışan kadınların kendi gelir durumlarını, ücretsiz aile işçisi olarak tanımlamalarıdır. Ayrıca bu kadınlardan biri kendisinin gelir durumunu çalışan(işçi) olarak nitelemektedir. Dolayısıyla kadınların işyerindeki statüsü ile bu işyerindeki gelir durumları paralel değildir. Kendi hesabına çalışan

kadınlardan birisinin işyerindeki bütçesiyle eşi, diğerinin bütçesiyle oğlu ilgilenmektedir.

TÜİK işgücü istatistiklerine göre; işteki durumlarına göre istihdam edilenler ve cinsiyet oranına bakılırsa (TÜİK, 2016); tarım dışı sektörde de tarım sektöründen daha az olsa da hala ücretsiz aile işçisi konumunda çalışan kadınların bulunması dikkat çekicidir. Bu istatistiklere göre tarım dışında çalışan 6258 kadının 261'i kendisini ücretsiz aile işçisi konumunda görmektedir.

Görüşülen kadınlar katmercilikten daha önce herhangi bir işte çalışma durumları ve alanları açısından değerlendirildiğinde; örneklem içerisindeki kadınlardan sadece biri hiç çalışmamıştır. Diğer kadınlar katmercilik işinden önce çalışmışlardır. Çalışma alanları açısından benzer sektörler göze çarpmaktadır. Katılımcılar; geleneksel anlamdaki kadın emeğinin devamı olan, dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde şekillenen çalışma alanlarında çalışmıştır.

Bu noktada kadınların iş alanlarında oransız olarak temsil edilmeleri; kendi evcil yaşantılarının bir ürünü olarak görülebilir(Biltonvd.2009: 310). Örnekleme de görüldüğü gibi kadınların kamusal alandaki emeği de toplumsal cinsiyete göre şekillenmektedir. Kadın, gıda, perakende, öğretmenlik, halı dokuma, aşçılık, çocuk bakımı, ev içinde üretim ya da hizmet sektörü gibi işlerde faaliyet göstermektedir. Bu türden faaliyetler; toplumsal cinsiyete dair rollerin devamı, pekiştiricisidir. Dolayısıyla kadının çalışma hayatındaki yerini belirleyen unsurun toplumsal cinsiyet olduğu görülmektedir. Ersöz'e göre(2016: 71); çalışma hayatında kadın, kadın işi olarak görülen iş alanlarına yönlendirilmektedir.

Burada emeğin toplumsal cinsiyete göre şekillenmesinin beraberinde, kamusal alanda ve özel alanda belirli dinamikleri getirdiği görülmektedir. Örnekleme yer alan kadınların daha önce yaptıkları işlere ilişkin veriler bu durumu desteklemektedir. Günümüzde bazı mesleklerin erkeklere göre ve bazı mesleklerin de kadınlara göre meslekler olarak nitelendirilmesi ve bu alanlarda az sayıda kadın ve erkek bulunması da (tamirci, taksici kadın veya çocuk bakıcısı erkek sayısının oldukça az olması) bu durumu desteklemektedir. Toplumda bazı meslek grupları erkek egemen meslekler ve bazı meslek grupları da kadın meslekleri olarak algılanmaya devam etmektedir.

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal
Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

Kadının halı dokumacılığı yapması, battaniye üretiminde yer alması, dantel gibi el işleri yapması, evde salamura yaprak, salça ve tarhana yaparak satması üretim süreci açısından önemli bir göstergedir. Zira görüşme yapılan kadınlardan Elmas; “çalışmadım, evde halı dokudum ve sattık” diyerek kendi çalışmasını yok saymaktadır. Bunun nedeni bu tür işlerin kadının ev içi emeğinin bir devamı olarak görülmesidir.

Evde yapılan el işleri ya da parça-başı işler para karşılığı yapıp satılsa bile, kadınlar tarafından iş olarak nitelendirilmemekte, boş zaman faaliyetleri olarak görülmektedir. Bu sadece toplumsal değer yargılarının kadınların yaptığı işlere yüklediği değerin düşüklüğünü değil, aynı zamanda kadınların kendi üretimlerini nasıl algıladıklarına ilişkin ilginç bir durumu ifade etmektedir(Özbay, 1995:146).

Kadınlar, tarım dışı sektörde tarım sektörüne oranla daha az olmakla birlikte hala iş yerindeki konumlarına göre ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Ersöz’e göre(2016: 72); bu kadın emeğinin toplum tarafından değersiz algılanmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013’e göre(2014: 48); ücretsiz aile işçisi olarak çalışan veya kayıt dışı sektörde çalışan kadınlar kendilerini çalışan kadınlar olarak tanımlamamaktadır.

Aynı durumu görüşme yapılan kadınlardan Hüsne de belirtmiştir. Bu türden işlere Bu noktada şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Türkiye’de halı dokumacılığı daha çok kırsal kesimde ve yoğun olarak Batı ve Orta Anadolu’da yapılmaktadır. Küçük üreticilik, evde tüccara bağımlı dokuma (kapitalist ev sanayi) ve atölye üretimi olarak üç üretim biçimiyle yürütülen bir faaliyet alanı söz konusudur. Çalışma ilişkileri ile akrabalık ilişkileri her üç üretim biçiminde de ortak olan ve kadının çalışmasının cinsiyet ilişkilerinde meydana getirdiği değişimleri değerlendirmek için önemli özelliktir. Hangi üretim biçimi olursa olsun halı dokuma mevcut akrabalık ilişkilerinin bir uzantısından oluşmakta, dokuyucuları yeni bir toplumsal ilişkiler ağı içine getirmemektedir. Dolayısıyla halı dokuyan kadınlar, kendi akraba grupları ya da aynı köyden kadınlarla birlikte çalışmaktadırlar. Ürettikleri emekleri de baba, koca veya kayınbaba tarafından satılmaktadır. Halı dokunan yer kadının emeği üzerinde denetim açısından farklılığı da ortaya koyar. Özellikle ev

dokuyucularına evde “boş zamanlarında dokuyor” gözüyle bakılmaktadır. Atölye dokuyucularına ise “altın yumurtlayan tavuk” gözüyle bakılmaktadır. Ancak her biçimde tarımsal faaliyet, dokumacılık ve yeniden üretim işlerinin yürütülmesinde kadın emeğine olan talepler benzer düzeydedir(Berik,1995:162-163)

2.3. Kadınların Çalışmasını Etkileyen Faktörler

Buradaki çalışmada, kadınların çalışmaya başlama nedeninin; kendini gerçekleştirme, iş tatmini ya da iş doyumu noktasından daha öncelikli olarak ekonomik faktörler olduğu tespit edilmiştir.

Görüşme yapılan kadınlardan Çiçek; eşi işsiz kalınca mecburen iş yeri açarak çalışmaya başladığını, çok fazla da seçme şansının olmadığını ifade etmiştir. Şimdi kazandıklarını da satın aldıkları evin borcu ve düğün borçlarını ödemek, ev ekonomisine katkı için harcadığını ifade etmiştir. “Eşimin gelir durumu yeterli olsaydı yine çalışırdım, çalışmak güzel bir şey, aile bütçesi için, ayrıca sosyal iletişim kurmak da güzel, evde otursan hiçbir şey üretemezsin. Ne demişler “İşleyen demir ışıldar”, “İş adamın aynasıdır.” Hastalık olmadıktan sonra, Allah sağlık verdikten sonra çalışırım, çalışmaya devam ederim.” (Çiçek, yaş:50). Elmas, eşine ekonomik olarak destek olmak için çalışmaya başladığını şöyle ifade etmiştir: “ Eşim desteklemez mi! Parayı biz kazanıyoruz, aile ekonomisine destek veriyoruz, o da destekliyor, olumlu bakıyor, Allaha şükür.” (Elmas, yaş:56). Hatta bu iş yerini çalıştırarak ev yaptırmış ve çocuklarını evlendirmiş, son zamanlarda ise maddi olarak evin tüm ihtiyaçlarını katmercilikle karşıladığını; bunun aile geliri içinde esas gelir biçiminde olduğunu belirtmiştir. “Kadının çalışması çok iyi bir şey, çalışmazsa kınıyorum, çalışırsa sevinirim. Erkeğin eline bakmasın, bir de bir elin nesi var, iki elin sesi var. Hem kendi çalışır kendi yer, hem de eve biraz katkısı olur.” (Elmas, yaş:56). Ancak eşinin gelirinin yeterli olması durumunda çalışmaya ilişkin kararını şöyle ifade etmiştir: “Eşim zengin olsaydı başlamazdım, zengin olsaydı neden kendimi yorayım. Evde boş boş oturmak zor olurdu tabii.” (Elmas, yaş:56).

Bu çerçevede görüşme yapılan kadınlardan ilkokul mezunu Hüsne (yaş:39); eşi çalışmasını istemediği halde, aile içinde ekonomik sıkıntılar başlayınca, eşine maddi destek sağlamak, çocuklarının ve kendisinin birtakım

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal
Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeginin Değerlendirilmesi

ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaya başlamıştır. Daha önce 11 yıl tekstil sektöründe, sonra bir dönem fırında (ayak işçisi getir- götür işleri, peksimet yapımı gibi), sonra da kısa bir süre yufkacıda yarı zamanlı çalıştığını, sonra katmercide ücretli çalışan olarak çalışmaya başladığını ifade etmiştir. Bu işten önce 2009’da küçük çocuğu doğunca çalışmayı bırakmış, çalıştığı iş bakıcı parasını karşılamadığı için çocuklarının bakımını kendisi üstlenmiştir.

Nitekim kadınların işgücüne katılabilmesi için elde edeceği ücret düzeyinin, geleneksel aile sistemi içerisinde kadına yüklenen çocuk, yaşlı bakımı, ev işlerinde kadının yerine çalışacak kişiyi ya da kreş masraflarını karşılaması gerekmektedir. Genel olarak eğitim düzeyinin düşüklüğü kadınların ancak niteliksiz ve düşük ücretlilerde istihdamını mümkün kılmaktadır. Kadının evde ürettiği hizmetlerin toplam değerine “rezervasyon ücreti” denilmektedir. Bu durumda kadının emek piyasasına girmek istediğinde elde edeceği ücret geliri, çalışmasından dolayı meydana gelen harcamalarla yani rezervasyon ücreti ile kıyaslanmaktadır. Kadının çalışması ile elde edeceği ücret rezervasyon ücretinden yüksek ise yani elde edeceği ücret; ev işleri, çocuk, yaşlı bakımında çalışacak kişilerin ücretini veya kreş masraflarını karşılamayacaksa, kadın emek piyasasına girmekten sakınabilir (Önder, 2013: 48).

Görüşülen kadınlardan, işveren konumundaki emekli Matematik öğretmeni Güler çalışmaya başlama nedenini ; “Çalışma hayatını çok seviyorum, çalışmaya alışkın olduğum için emekli olduktan sonra evde oturmaktan sıkıldım, halkla içi içe olmak ve sosyal ortamda bulunmak için çalışmaya başladım.”(Güler, yaş: 62) şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca katılımcı, toplumda kadına güven olmadığı için çalışan kadının önünde birçok engel olduğunu ve eğitim ile her türlü engeli aşabileceğini ifade etmiştir. “Kadınlar çalışmak zorundadır, evde boş boş durarak ellerine bir şey geçmez, ilkokul mezunundan, üniversite mezununa kadar tüm kadınların yapacağı bir iş vardır, olmalı, eşler zengin olsa bile çalışmalı kadınlar.” (Güler, yaş: 62). Ayrıca burada görüldüğü gibi kadının ev içinde yaptığı ev işleri ücretli çalışma gibi önemsenmemektedir. Buna nedeni olarak, Dökmen (2016:196); ev işlerinin bir kadının “boynunun borcu” olarak görüldüğünü fakat fazla da değerli bulunmadığını ifade eder.

Diğer yandan kendi işyerinde çalışan Melek, “Ekonomik sıkıntılardan dolayı bu işi yapmak geldi aklıma, çok fazla bir şey düşünmedim, elimden bu iş geliyordu, bunu yaptım.” (Melek, yaş: 57). Burada kadınların, kendilerine atfedilen toplumsal cinsiyet rollerinin göstergesi veya ev içindeki faaliyet alanlarının uzantısı niteliğindeki iş kollarına yöneldiği görülmektedir. Görüşülen kadın, eşinin geliri yeterli gelmeyince; var olan kredi borçlarını ödeyebilmek, ona destek olabilmek ve kızının üniversite masraflarını çıkarabilmek için çalışmaya karar vermiştir. Eğer eşinin geliri yeterli olsaydı: “Çalışmazdım, köyde ailem, torunlarımla ilgilenir, onların bakımını üstlenirdim, bu işyerini açmazdım.” (Melek, yaş: 57) şeklinde düşüncesini ifade etmiştir.

Görüşülen kadınlardan Altın çalışma nedenini; “Aileme, özellikle oğluma ekonomik destek olmak için, daha önce çocuk bakıyordum fakat tayinleri çıkıp gittiler, o yüzden bu işe başladım. Öncesinden çok yük altında kalıp çok sıkıntı çektim, eşimin bana çok desteği yoktu, eşim biz evlendikten sonra üniversite okudu, çocuklarımı kendim büyüttüm. Hem evde boş oturmak sıkıcı.” (Altın, yaş: 55), şeklinde ifade etmektedir. Eşinin gelir durumu iyi olsa da oğluna destek olmak için çalışmayı bırakmak istemediğini ifade etmiştir.

“Kendi kararım, çalışmaya mecburdum, mağdur olmamak için çalışmaya başladım. Daha önce Bolu'daydım, bir çocuğumu da alıp geldim. Eşim Azerbeycan'da çalışıyordu, orada da bir eşi ve çocuğu olmuş öğrenince kızıp Uşak'a geldim. Hala evliyiz, maalesef çocuklarım için. Ekonomik sıkıntılar, paran olsa niye elle, elin işiyle uğraşasın, kadın gibi evinde oturursun. Çocukların eğitimi, ev kirası vs. hepsi benim üstümde... Buranın dışında ev temizliğine ve merdiven yıkamaya da gidiyorum.” (Gümüş, yaş: 43). Görüşülen kadın; eşinin ekonomik durumu iyi olsaydı kesinlikle çalışmayacağını, evi ve çocuklarıyla ilgileneceğini, ayrıca çalışan kadına işyerinde kötü gözle bakıldığı için çalışma motivasyonunun kırıldığını ifade etmektedir. Kadın eğitilmiş ise çalışmasının, eğitilmiş değilse çalışmamasının, evinde oturup, evine, çocuklarına bakmasının daha uygun olacağını belirtmektedir. Kendisi çok yıprandığı için bir kadının çalışmasına olumlu bakmadığını ifade etmiştir.

Nurhan (yaş 50); “Ben karar verdim, yıllardır eşime destek olmak için çalıştım, bundan başka işlerde yaptım, nohut yoldum, aşçılık yaptım, üzüm fabrikasında işçiydim, eşim memur deyip de oturdum, bırakmadım. Zaten bi

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal
Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

memur maaşı yetmiyordu... Hatta şimdi de çalışmamı istiyorlar. Oğlum anne beni evlendirinceye kadar çalış diyor, ben de hem daha önce fabrikada çalışırken başlatılan sigortam vardı onun yatırmaya devam ediyorum, hem de ev kredisi için destek oluyorum.” Eşinin gelir durumunun yeterli olması halinde çalışmayacağını şöyle ifade etmiştir: “Çalışmazdım, insanın eşinin maddi durumu iyiyse niye çalışsın, çalışılır mı hiç.”(Nurhan, yaş: 50).

Buradaki bulgularda, Özbay’ın (1995:146) vurguladığı gibi; Kentli ev kadını olmak köydeki bütün genç kızların rüyası olarak görülmektedir. Bu, kırsal kesimdeki ağır iş yükünden kurtulma, yaşlı kadının otoritesinden kurtulma ve kendi evinin kadını olma rüyasıdır. Ev kadını olmak, kentteki çalışan kadınlar için de tercih edilen bir konumdur. Kamu kesimde çalışan kadınlar çifte iş yükünden dolayı çalışmak istememektedir. Kadının çalışsa bile, ev kadını, anne, eş gibi rollerinin geleneksel biçimde sürdürmesi gerektiği ve dolayısıyla kadının, aile bütçesine katkı için zorunlu olarak çalışma hayatına girdiği yaygın görüştür(Dökmen, 2016: 201).

Buradaki bulgular, kadınların çalışma hayatına girmesinde etkili olan faktörler çerçevesinde ele alınmıştır. Buna göre örnekleme giren katmerci kadınlar; ekonomik faktörlere dayalı olarak çalışmaya başlamışlardır. Kadının çalışma hayatında yer alması, her ne kadar kadının elde ettiği gelir aile ekonomisi içinde esas gelir biçimde olsa da, temel olarak erkeğin gelirinin yeterli olmaması durumunda gerekli görülmektedir. Erkeğin çalışması ailenin geçimi için zorunlu görülürken; kadının çalışması, belirli koşullar altında erkeğin kazandığı aile ekonomisi için yeterli değilse gerekli görülmektedir. Kadınların çalışmaya karşı tutumu ailesine ekonomik destek sağlamaktır.

Konuya ilişkin olarak yapılan bazı çalışmalarda görüldüğü gibi, birçok toplumda geniş kabul gören görüşe göre, cinsler arasında, kadını çocuk bakımı ve ev işleri gibi daha çok ev içi üretim faaliyetlerinin yapıldığı özel alana kapatan bir görev paylaşımı söz konusudur. Dolayısıyla, doğurganlık oranı, çocuk bakımının eşler arasındaki dağılımı, ev işleri ve yaşlı bakımı gibi ev içi üretim faaliyetlerinin dağılımı ve bu işlerin yoğunluğu kadının işgücüne katılımında belirleyici etken olarak karşımıza çıkmaktadır(Korkmaz, Korkut, 2012: 53-54).

2.4. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Ev İşlerinin Sorumluluğu

Görüşmeye katılan kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşlerini tespit edebilmek amacıyla kadınlara; “Size göre kadınların öncelikli sorumluluğu/sorumlulukları ne/nelerdir?” sorusu sorulmuştur.

“Evine sadık olmak, kendi evinin işini bilmek, eşiyle geçinmek, ev işleri, çocuğuna çocuğuna iyi bakmak. Eğer kadın böyle olursa her şey iyi, güzel olur; eşi de sadık, saygılı ve sevgili olur.”(Çiçek, yaş:50). “Çocuk bakımı, ev işi, evin geçimi, fakat maddi yönden değil ev düzeni, evin idaresi gibi sorumlulukları vardır öncelikli olarak.”(Elmas, yaş:56). “Önce kadın, kadın olarak kendi sorumluluğunu bilmeli, öncelikli sorumluluğu çocukları ve kocasıdır.”(Hüsne, yaş:39). “Her şeyden önce çocukları ve ailesi gelir. Bir kadın hem işine, hem çocuklarına hem de ailesine zaman ayırmalıdır.” (Güler, yaş:62). “1. Ev temizliği, 2. Çoluk çocuk bakımı, eğitimi, 3. Eşine saygılı olması.” (Altın, yaş:57). “Bir kadının; ailesi, çocukları ve eşi öncelikli sorumluluklarıdır.” (Gümüş, yaş: 43). “Çocukları ve ailesidir, gerisi boş.” (Gülen, yaş:45). “Eşi, çocukları ve ev temizliği” (Nurhan, yaş: 50).

Görüldüğü gibi; çalışsın ya da çalışmasın onaylanan ve hedeflenen kadın, toplumun atfettiği kadınlık vasıflarından uzaklaşmamış; şefkatli, yumuşak, anlayışlı, iyi eş, fedakar anne ve aynı zamanda modern hayatın getirdiklerine uyum sağlayabilen kadındır(Saktanber, 1995:220).

Konuya ilişkin ABD eski Dışişleri Bakanı Madaleine Albright ile Ayşe Arman’ın “Bütün Kadınların Göbek Adı Suçluluktur” adlı röportajı (Aktaran: Dökmen, 2016: 205; Hürriyet, 03.11.2003) dikkat çekicidir:

“İyi bir anne olmadığımızı düşündüğünüz oldu mu hiç? Zaman açısından sevdiğinizi ihmal ettiğinizi aklınızdan geçirdiğiniz...

- Her Allah'ın günü! Ve ben inanıyorum ki, yeryüzünde hiçbir kadın yoktur ki, çocuğu varken ve çalışırken, “Ben şu anda yanlış yerdeyim!” diye düşünmesin. Annelik böyle bir şey, sürekli bir vicdan azabı. İnsan tabii ki hep onlarla birlikte olmak istiyor. Ama bir meslek hayatınız varsa bu her zaman mümkün olmuyor. En küçük kızım kitabımı okuduktan sonra dedi ki: “Ne kadar iyi bir anne olduğunun altını çizmemişsin.” Çünkü sanırım bitmez tükenmez bir

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal
Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

vicdan azabım vardı. Zaten bu böyledir: Bütün kadınların göbek adı, suçluluktur...”

Bunlara göre kadınların sorumluluklarına ilişkin annelik, çocukların bakımı, iyi ve fedakâr bir eş olma, ev içi işlerin yapılması gibi değerlendirmeler toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde geleneksel olarak şekillenmiştir. Fakat görüşülen kadınlardan birinin(Güler); kadının hem işine hem de ailesine zaman ayırmasının gerekli olduğu görüşünde olması, bir anlamda kadınlara ilişkin bakış açısının değişmeye başladığını annelik, iyi ve fedakâr bir eş olma, ev içi işlerin sorumluluğunun yanı sıra çalışan kadın konumunun önemini vurgulamaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyet rol tutumlarına ilişkin olarak yaşanan bir dönüşümün göstergesidir.

Görüşülen kadınlar, evde ev işlerinin sorumluluklarının dağılımını şu şekilde belirtmiştir; Çiçek (yaş:50); evdeyken kendisi, iş yerindeyse genellikle tüm işleri gelinin yaptığını ifade etmiştir. Alışveriş, tamirat, onarım, faturaların ödenmesi gibi işlerin sorumluluğu eşine aittir. Gelini yoksa eşi ve oğlu birlikte yardım ediyor. Elmas; yemek çamaşır, bulaşık ve temizlik işlerinin gelini ve kendisine ait olduğunu, ayrıca alışveriş, fatura ödeme gibi işlerin de kendisi tarafından yapıldığını, gerektiğinde eşinin yardım ettiğini ifade etmiştir. “Faturaları, alışverişi, kadınlar daha tutumlu olduğu için genellikle ben hallediyorum.”(Elmas, yaş:56). Hüsne, yemek, bulaşık, ütü, temizlik gibi ev işlerini kendisinin alışveriş, tamirat gibi işleri de eşinin yaptığını ifade ediyor. Emekli öğretmen Güler ise faturaların ödenmesi hariç ev ile ilgili tüm sorumluluğun her zaman kendisine ait olduğunu ifade etmiştir. “Bu işe başladığımdan beri eşim sadece pazara gitmeye başladı, öncesinde emekli olmadan önce okulda ders arasında bile ev için pazara ya da markete alışverişe gidiyordum... Öğretmenlik mi, ev hanımlığı mı, annelik mi yoksa sokak işi mi yaptığım belli değildi” (Güler, yaş: 62) şeklinde serzenişte bulunmuştur. Melek, yemek, temizlik, bulaşık gibi ev işlerini kendisi, alışveriş, faturaların ödenmesi gibi işleri de eşile birlikte yaptığını ifade etmektedir. Altın, yemek, çamaşır, ütü, temizlik gibi işleri kendisi, alışveriş eşi ile birlikte ve fatura ödemesini de eşinin yaptığını ifade etmiştir. Gümüş, tamirat ve onarım işi dâhil tüm işleri kendisinin yaptığını ifade etmiştir. “Eşim evde sigorta nerede onu bilmez.”(Gümüş, yaş:43). Gülen, eşi rahatsız olduğu için her işi kendisinin yaptığını, fakat daha önceki

süreçte de tüm sorumluluğun kendisine ait olduğunu ifade etmiştir. Nurhan ise tamirat, onarım işlerini eşi, diğer işleri kendisi yapmaktadır.

Bu veriler ışığında kadınların, katmerci olarak kamusal alanda çalışmalarının ev içindeki rollerinde çok fazla bir değişime yol açmadığı görülmektedir. Hatta çalışmaya başlamalarını “anaçlık duygusu” hızlandırmıştır. Görüşülen kadınlar, katmercilik sektöründe varlık gösterirken aynı zamanda ev içi rollerine ait sorumluluklarını da yerine getirmeye devam etmektedir. Kadınların ikisinin ev içindeki temizlik, bulaşık, yemek gibi işlerini birlikte yaşadıkları gelinleri (Bora’nın ücretli ev hizmetlisi için belirttiği gibi, kendilerini temsil eden başka bir kadın olarak gelin ya da evin içindeki “öteki kadın”) (Bora, 2016: 80) yapmaktadır. Dolayısıyla ev içi işin yükü yine kadınların asıl uğraşı alanı olarak temsil edilmektedir.

Diğer yandan bazı görüşmelerde; erkeğin ev işlerinde kadına yardımcı olması ve bazı ev içi sorumlulukları yerine getirmesi; kadının ev içi rollerini ifade eden geleneksel değerlerin, sorumluluğun erkek tarafından paylaşıldığı değerlere dönüştüğünü göstermektedir. Dolayısıyla kadının kamusal alanda çalışmaya hayatına katılımının erkeğin kadına yönelik eşitlikçi değerlendirmesini arttırdığı söylenebilir. Ancak kadınlar hala ev işlerinin asıl sorumlusu olarak görülmekte, erkekler ise ev içi işleri yapsalar bile henüz sadece yardımcı olmaktan öte gidememektedir.

Türkiye’de ekonomik hayatta kadının yerine ilişkin temel eğilimlerin, zaman içinde farklılıklar göstermekle birlikte gelişen koşullarda varlığını sürdürmeye devam ettiği görülmektedir(Makal, 2012:110). Özbay’a göre(2012:117); kadınlar, ev içi işlerden bütünüyle sorumlu görülmekten hala kurtulabilmiş değiller. Modern toplumda kadınların istihdama katılımlarının artmasıyla kamusal alandaki rollerinin dönüşümü daha hızlı gerçekleşmiştir. Ancak özel alandaki geleneksel cinsiyet rollerinin değişimi daha yavaş gerçekleşmektedir. Kadınların özel alandaki geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin devam etmesi sonucu kadınlar ev içi işlerde ve evdeki yaşlı ve çocuk bakımı gibi hizmetlerde erkeklerden daha fazla sorumluluk taşımaktadır(Aktaran: Başak, Kınır ve Yaşar, 2013: 14).

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular, bir yandan erkeğin ev içi işlerden sorumlu olmaya başlaması ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bir dönüşüm gerçekleşirken, bir yandan da bu dönüşümün yavaş gerçekleşmesinin kadının sırtına “ikinci vardiya” yükünü yüklediğini göstermektedir. “İkinci vardiya”; ücretli bir işte çalışan kadınların çalışmaları dışında ev işine, aileyi beslemeye, çocuk bakımına da zaman ayırıp bu işleri gerçekleştirmelerine denmektedir(Giddens, 2013:259). “İkinci vardiya” kavramı; Bryson tarafından “çifte yük”, Acar Savran tarafından “görünmeyen emek” olarak isimlendirilir(Aktaran: Başak, Kingır ve Yaşar, 2013: 13). Bu çalışmada görüldüğü gibi, çalışan kadın evinde de çalışmaya devam ederek yeniden üretim sürecini gerçekleştirmektedir.

Başak, Kingır ve Yaşar çalışmasında olduğu gibi; bu çalışmada da, katmer-bükmecilik sektöründe kadın emeğinin istihdamı artmasına rağmen, özel alanda ev içinde yapılması gereken işlerin erkek ve kadın arasında eşitlikçi paylaşımına ilişkin dönüşümün yavaş gerçekleştiği görülmektedir.

2.5. Kadınların Esnek Çalışma Saatleri

Esnek çalışma, yönetimde esneklik, iş tanımında esneklik ve çalışma biçimlerinde esneklik olarak nitelendirilebilir(Filiz, 2011:9). Yarı zamanlı işler çoğunlukla çalışma ve aile sorumlulukları arasında denge kurmaya çalışan kadınlar tarafından tercih edilirler. Fakat yarı zamanlı işler düşük ücret, iş güvencesinden yoksunluk ve ilerleme fırsatlarının azlığı gibi belirli dezavantajları getirir (Giddens, 2013: 806). Kadınlar cinsiyete dayalı sorumlulukları sonucunda, esnek çalışma koşulları olan işlerde, daha düşük ücretlerle istihdam edilmişlerdir.

Çalışma hayatındaki toplumsal cinsiyet ayrımcılığını kadın erkek arasındaki işbölümü açısından da değerlendirmek mümkündür. Buna göre çocuk bakımı sorumluluğu gibi durumlar, kadınları hiyerarşinin en altındaki yarı zamanlı işlere ve mesleklere sevk etmektedir(Bilton vd., 2009: 144).

Kadınların ev işlerini aksatmayacak şekilde hafif ve yarı zamanlı işlerde çalışmaları konusuna görüşülen kadınlar, bu çalışma koşulları ile ilgili olumlu değerlendirmelerde bulunmuş, bu tür çalışmanın kadınlar için olması gerektiğini

vurgulamışlardır. Bulgulara göre, esnek çalışma saatleri kadınlar için uygun görülmektedir. Çalışan bir kadının hem ev işlerini hem de ücretli olarak çalıştığı işini yürütmesi zor olduğu için görüşülen kadınlar tarafından; kadınların hem ev işlerini aksatmamak, çocuklarıyla, eşiyile ilgilenmek hem de aile bütçesine katkıda bulunmaları için esnek çalışma saatleriyle çalışması önerilmektedir.

“Kadınların ev işlerini aksatmayacak şekilde, hafif ve yarı zamanlı işlerde çalışması güzel bir şey. Yine evinin işini yapar, çocuğu ile uğraşır, biz gibi günde 13 saat çalışmayla evle uğraşma yapamaz.” (Elmas, yaş:56). “Böyle olursa daha iyi olur, çocuklarını ve eşlerini ihmal etmezler. Tam zamanlı çalışmalarına göre daha iyi olur. Bir kadın hem işine, hem çocuklarına hem de ailesine zaman ayırmalıdır.”(Güler, yaş:62). “Bu durum kadının aktifliğine bağlıdır, yetişebilmesine bağlıdır, ben 4 saate her şeyi sığdırabiliyorum, iş düzenini bilmiyorsan, zamanını yönetemiyorsan, pasaklıysan olmaz. Çalışan kadınsan aktif olacaksın ya da yanına yardımcı alacaksın, ben kendimi çok yıpratıyorum. Yine de çok memnunum hayatımdan, yeter ki huzur, sağlık olsun.”(Gülen, yaş:45). Görüşülen kadınlardan Nurhan da benzer şekilde; kadının haftada birkaç gün ya da yarım gün çalışmasının daha iyi olduğunu; evine, çocuklarına, eşine daha çok zaman ayırıp kendisinin de dinlenebileceğini düşünmektedir.

Yukarıdaki bulgulardan hareketle, kadınların çocukların bakımına, ev işlerine, eşlerine ve ailelerine daha çok zaman ayırabilmek adına esnek zamanlı çalışmaları gerekliliğinin vurgulanması; hala özel alanda yapılması gereken işlere kadın işi olarak bakılmakta olduğunun kanıtıdır.

Bu işlerin yapılması konusunda ev içinde bir paylaşım olsa bile genellikle paylaşım eşit değildir. Kadınlar geleneksel olarak bu işlerin takip edilmesi ve yapılmasında birinci dereceden sorumlu tutulur. Hatta ev işleri kadınlar tarafından bile gerçek iş sayılmamaktadır(Dökmen, 2016:194). Dolayısıyla, toplumsal cinsiyete dayalı roller bağlamında özel alandaki işler hala kadınların sorumluluğundadır, eşitlikçi bir işbölümüne dair dönüşüm oldukça yavaştır. Erkeklerin bu ilişki ağındaki yeri sadece yardımcı konumundadır. Diğer yandan çalışma saatlerindeki esneklik kadının çalışma hayatına katılımını olumlu yönde etkilemektedir.

Sonuç Yerine

Toplumsal cinsiyet sosyal bilimlerin ilgi odağı olmaya devam eden bir konudur. Aslında toplumsal cinsiyetin tanımlaması, toplum tarafından atfedilen kadınlık ya da erkeklik durumunu yansıtmaktadır. Bunun toplumsal, ekonomik ve kültürel açıdan birçok yansıması vardır. Ekonomik açıdan, kadının emeği kamusal alanda toplumsal cinsiyete dayalı roller sonucunda şekillenmiştir. Bunun nedeni, geleneksel cinsiyet rollerine dayalı bazı sınırlılıklar olabilir. Toplum özel alan olarak adlandırılan ev içindeki rol ve sorumlulukları kadına yüklemiştir. Bununla paralel olarak kamusal alanda da kadından beklenen roller, davranışlar, duygular, düşünceler ve yerine getirmesi gereken sorumluluklar erkeğe göre farklılık göstermektedir. Çalışmada, Uşak ilinde katmer-bükme evi/salonu olarak adlandırılan işletmelerde çalışan kadınların bu sektörde gösterdikleri kadın emeğinin konumu incelenmiştir.

Bu sektörde toplumsal cinsiyete dayalı roller kadın emeğinin şekillenmesinde etkilidir. Katmer- bükme iş kolu, kadınların geleneksel cinsiyet rollerinin devamı olan bir çalışma alanıdır. Kadın emeğinin kamusal alanda bir temsil tarzı olan katmer ve bükmeçilik aynı zamanda kadınların ev içi rollerinin de bir uzantısıdır. Zira örneklemedeki kadınlar bu işten önce halı dokuma, çocuk bakıcılığı, dantel vs. işleme, salamura yaprak yapımı, fırında hamur yoğurma gibi işler yapmıştır. Katmer ve bükmeçilik kamusal alanda geleneksel anlamda toplumsal cinsiyet rol kalıplarının devamı niteliğinde bir iş kolu olarak varlığını sürdürmektedir. Kadınların çalışma hayatına katılımında toplumun toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algısı etkilidir. Çalışmada, kadınların daha önce yaptıkları işler de toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde örgütlenmiştir.

Kadın emeği, kamusal alanda üretim ve yeniden üretim süreçlerinde ev içinde üretim sürecinin bir devamı niteliğindedir. Çalışmada, kadınlar ev içinde kendi yaptıkları işleri değersiz olarak algılamakta ve emeklerini yok saymaktadır. Ancak katmer- bükme sektöründe ücret karşılığı çalışmak kadınlar tarafından, emekleri karşılığında para kazandıkları için bir iş olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda geleneksel kadın emeğinin, bu sektörde değer kazanmaya başlaması bu alanda dönüşümün göstergesi sayılabilir.

Kadınların çalışmasının nedenleri kendini gerçekleştirme öncelikli olarak ekonomik faktörlere dayalıdır. Erkeğin çalışması ailenin geçimi için zorunlu görülürken, kadının çalışması erkeğin kazandığı aile ekonomisi için yeterli değilse, gerekli görülmektedir.

Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları(Çelebi, 1990) ve ev işlerinin sorumluluğunu paylaşımı konusunda toplumsal bir değişim yaşanmaktadır. Çalışan kadınlarda ev işlerinin sorumluluğu kadın ve erkek arasında paylaşılmaya başlamıştır. Ancak ev işlerinin sorumluluğunun paylaşımı kadın ve erkek arasında eşitlikçi bir şekilde oluşmaya başlasa da, kadınlar hala ev işlerinin öncelikli sorumlusu olarak görülmekte, bu nedenle kamusal alana ek olarak özel alanda daha fazla iş yüküyle baş etmek zorunda kalmaktadırlar. Erkekler ev içi işleri yapmaya başlamışlar, fakat hala kadınlara sadece yardımcı olmaktan öte gidememişlerdir.

Kadın istihdamını ya da çalışma hayatına katılımını etkileyen önemli bir unsur olan “çifte yük”, kadınların erkeğe göre aile ve toplum içindeki sorumluluklarını arttırmaktadır. Çalışan kadınlar kendilerinin öncelikli statülerini “iyi bir anne, fedakâr bir eş ve evin her türlü işinden sorumlu ev hanımı, hatta süper kadın” şeklinde belirtmektedir. Kadın çalışsa bile eş, anne, ev kadını gibi geleneksel cinsiyet rollerini sürdürmesi gerekli olarak algılanmaktadır.

Kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almaya başlamaları evdeki işbölümünü eşitlikçi yönde etkilemiş, fakat kadınların ev işleri için harcadıkları zaman ve enerji yine erkeklerden daha fazla olmuştur. Dolayısıyla kadınlar, hem kamusal alanda üretim sürecinde hem de ev içinde üretim ve yeniden üretim zincirinde etkili bir unsur olarak varlığını sürdürmektedir.

Sosyolojinin araştırma nesnesi sosyal gerçekliğin doğası, toplumda hemen hemen her bireye belirli yönlendirmeler ve çerçeveler sunmaktadır. Kadınların ve erkeklerin rolleri hem ev içinde özel alanda hem de çalışma hayatında kamusal alanda toplumun değerleri ve algılamaları kapsamında oluşmaktadır. Bu çalışmada, Uşak ilinde katmer-bükme iş kolundaki kadın emeğinin toplumsal cinsiyet rolleri temelinde örgütlendiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

ALEMDAR, Korkmaz, (2004), **“Ayaküstü Yemek Yeme Üzerine”**, Eğitim (Popüler Kültür Özel Sayısı), MEB Yayınları, Yıl:5, Sayı: Kasım, No: 57, s.134-136.

ARMAN, Ayşe, (2003), **“Kadının Göbek Adı Suçluluktur”**, Hürriyet, 3 Kasım 2003, www.hurriyet.com.tr/butun-kadınların-gobek-adi-suçluluktur-181000, erişim tarihi: 20.10.2018.

BAŞAK, S., KINGİR, S., YAŞAR, Ş., (2013), **Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya**, Anka Kadın Araştırma Merkezi, Anka Kadın Raporları No:13-01,Birinci Baskı, Ames Matbaacılık, Ankara.

BAYHAN, Vehbi, (2013), **“Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet”**, Doğu Batı Düşünce Dergisi Toplumsal Cinsiyet, Sayı: 63, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s.147-164.

BEAUVOİR, Simon de, (1993), **Kadın I “İkinci Cins” Genç Kızlık Çağı**, Çeviren: Bertan Onaran, 7. Basım, Payel Yayınları, İstanbul.

BERİK, Günseli, (1995), **“Türkiye’de Kırsal Kesimde Halı Dokumacılığı ve Kadının Ezilmişliği: Karşılaştırmalı Bir Tartışma”**, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, s.159-177.

BİLTON, T., BONNETT, K., JONES, P., LAWSON, T., SKINNER, D., STANWORTH, M., WEBSTER, A.,(2009), **Sosyoloji**, Siyasal Basım Yayın, 2. Baskı, Ankara.

BORA, Aksu, (2016), **Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası**, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

BUTLER, Judith, (2014), **Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi**, Çeviren: Başak Ertür, Metis Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul.

CİVELEK, H. Yaprak, (2013), **“Kırmızı Kuşağın Kuramsallığı: Ataerkil Söylem ve Anadolu Kırsalı’nda Kadın”**, Doğu Batı Düşünce Dergisi Toplumsal Cinsiyet II, sayı:64 Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 87-121.

CONNELL, R. W. (1998), **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Toplum, Kişi ve Cinsel Politika**, Çev.: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Birinci Basım.

ÇELEBİ, Nilgün, (1990), **Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları**, Sebat Ofset, Konya.

DEDEOĞLU, Saniye, (2000), **“Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği”**, Emek Piyasaları ve Üretim Süreçleri, Toplum ve Bilim 86, Güz, Birikim Yayınları, İstanbul, s.139-170.

DÖKMEN, Y. Zehra, (2016), **Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar**, Remzi Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul.

ECEVİT, Yıldız, (1995), **“Kentsel Dönüşüm Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri”**, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, s.117-128.

ECEVİT, Yıldız (2003), **“Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?”**, C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi 25 (4), 2003 Özel Eki, s.83-88, 8. Halk Sağlığı Günleri, Halk Sağlığı Ve Sosyal Bilimler, 23 - 25 Haziran 2003 Sivas.

ERSÖZ, G., Aysel, (2016), **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara.

ERTÜRK, Yakın, (1995), **“Doğu Anadolu’da Modernleşme ve Kırsal Kadın”**, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, s.199-210.

FİLİZ, Yeliz, (2011), **Esnek Çalışma Biçimlerinin Kadın İstihdamına Etkileri: Avrupa Birliği İstihdam Politikaları ve Türkiye Karşılaştırması**, Uzmanlık Tezi, Danışman: Nurhan Süral, KSGM, Ankara.

Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal
Cinsiyet Roller Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

GIDDENS, Anthony, (2000), **Sosyoloji**, Yayına Hazırlayanlar: Cemal Güzel, Hüseyin Özel, Ayraç Yayınevi, Ankara.

GIDDENS, Anthony, (2013), **Sosyoloji**, Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel, 1. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

GÜRBÜZ, S., ŞAHİN, F.,(2014), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe Yöntem Analiz**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.

KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği), (2015), Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 59. Oturumu Kadın ve Demokrasi Derneği Gözlem Raporu 8-20 Mart 2015, New York ABD.

KANDİYOTİ, Deniz, (1997), **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar (Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler)**, Metis Yayınları, İstanbul.

KORKMAZ, Adem, KORKUT Gülsüm, (2012), **“Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri”**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.17, S.2, s.41-65.

KÖSE, Elifhan, (2013), **“Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet İkiciliği Üzerine Eleştirel Yaklaşımlar Ya Da Doğa Doğal mı Dır?”**, Doğu Batı Düşünce Dergisi Toplumsal Cinsiyet II, sayı:64, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 37-52.

MAKAL, Ahmet (2012), **“Türkiye’de Kadın Emeğinin Tarihsel Kökenleri: 1920-1960”**, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği, Toplumsal Cinsiyet Dizisi:1, Hazırlayanlar: Ahmet Makal, Gülay Toksöz, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, s.38-115.

MARSHALL, Gordon, (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çeviren: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

NEUMAN, W. Lawrance, (2014), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, I. Cilt, Yayın Odası, 7. Basım, Ankara.

ÖNDER, Nurcan, (2013), **“Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü, Female Labour Force In Turkey”**, ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi / Cilt: 1 / Sayı: 1 / Temmuz-Eylül 2013 / Sayfa: 35-61, Labour World / Volume: 1 / Issue: 1 / July-September 2013 / Page: 35-61.

ÖZAR, Şemsa, (2012), **“Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kadın Emegi ve İstihdam Politikaları, Kadın Hareketi, Sendikalar, Devlet ve İşveren Kuruluşları”**, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi, Toplumsal Cinsiyet Dizisi:1, Hazırlayanlar: Ahmet Makal, Gülay Toksöz, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, s.266-304.

ÖZBAY, Ferhunde, (1995), **“Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme”**, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, s.129-158.

ÖZBAY, Ferhunde (2012), **“Türkiye’de Ev Emeginin Dönüşümü Ondokuzuncu Yüzyıldaki Osmanlı Ev Kölelerinden Günümüzdeki Kaçak Göçmen İşçilere”**, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi, Toplumsal Cinsiyet Dizisi:1, Hazırlayanlar: Ahmet Makal, Gülay Toksöz, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, s.116-158.

ÖZER, Hatice, (2013), **Bir Popüler Kültür Yaratma Aracı Olarak Televizyon Programlarının Üniversite Gençliği Üzerindeki Etkisi (İnönü Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi Uygulaması)**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Vehbi Bayhan.

SAKTANBER, Ayşe, (1995), **“Türkiye’de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakar Anne”**, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, s.211-232.

ŞİMŞEK, H., YILDIRIM, A.,(2013) **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Teknikleri**, 9. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.

Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Toplumsal
Cinsiyet Rollerini Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi

TOKSÖZ, Gülay (2007), **Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu**,
Copyright, Uluslararası Çalışma Örgütü, Meter Matbaası, Ankara.

TNSA (2014), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014),
“**2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması**”, Hacettepe Üniversitesi Nüfus
Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

TÜİK (2014), <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>,
erişim tarihi:04.06.2016.

www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, erişim tarihi:
04.01.2016.

(2006), TÜİK- Zaman Kullanımı Anketi,
www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, erişim tarihi: 04.01.2016.

TÜİK, (2016), <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>,
Erişim tarihi: 25.10.2017.